

بسم الله الرحمن الرحيم

تدبر در قرآن

سوره مبارکه فیل

استاد ضرابی- آبان ۱۳۹۹

جلسه ششم ۹۹/۸/۱۹

آیه شریفه : « فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ (۵) » - و [سرانجام خدا] آنان را مانند کاه جویده شده گردانید (۵)»

عنوان: پیام عام و همه شمول

گفته شد که آخرین آیه در سوره، بیان همان مطالب آیه نخستین است با تفاوت‌هایی مناسب پایان دادن به سوره. در آیه نخستین خداوند از بندگان خواسته است تا ربوبیتش را در فعل او که برخوردش با اصحاب فیل است ببینند. و در این مشاهده دل‌هایی که خدا را فراموش کرده، فریفته و مشغول قدرتها و جاذبه‌هایی هستند که به تصور باطل خود آن را از بندگان ضعیف می‌پندارند، به یقین برسند که هیچ قدرتی به جز قدرت لایزال الهی وجود خارجی ندارد و به این منظور در این آخرین آیه نابودی اصحاب فیل، صحنه‌ای از درهم کوبیده شدن آنها را به نمایش می‌گذارد که با تعبیر « کعصف مأکول » از واقعیت آن پرده بر می‌دارد زیرا « کعصف مأکول »، برگ یا کاه و یا هر شیء ناچیز خورد شده یا جویده و از درون خالی شده‌ای است که نشان می‌دهد مردم باید تکیه خود را از هر قدرتی جز خداوندگار هستی بخش بردارند، حاکمیت مطلق او را مشاهده و باور کنند، عیناً ببینند حیات و زندگی در ظلّ هستی اوست و خروج از دایره بندگی او، هستی و حیاتی باقی نمی‌گذارد. این قانونی است که در مراتب دامنگیر همه می‌شود مگر آنها که از دام رهیده‌اند.

خاک راهی که بر او می‌گذری ساکن باش

که عیون است و جفون است و خدود است و قدود

این همان چشمه خورشید جهان افروز است

که همی تافت بر آرامگه عاد و ثمود

خاک مصر طرب انگیز نبینی که همان

خاک مصر است ولی بر سر فرعون و جنود

دنی آن قدر ندارد که بدو رشک برند

ای برادر که نه محسود بماند نه حسود

قیمت خود به مناهی و ملامتی مفروش

گرت ایمان درست است به روز موعود

دست حاجت که بری پیش خداوندی بر

که کریم است و رحیم است و غفور است و ودود

«وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ - و فریفته قدرت‌ها و جاذبه‌ها شدن در دنیا به انسان منکر می‌فهماند که اعمالش مانند سرابی در بیابان بی آب و علف است که آدم تشنه می‌پندارد که آب است اما وقتی به آنجا رسید هیچ آبی نمی‌یابد و خدا را حاضر و ناظر می‌بیند.» (نور/۳۹)

اگر کسی غیر از این تصویری دارد، جا دارد از او سؤال شود، چه مقصودی از بیان نحوه از میان رفتن اصحاب فیل وجود دارد؟ ممکن بود خداوند تنها به نابودی آنها تصریح کند اما آیا نحوه کشته شدن اصحاب فیل ارتباطی با ادعاهای قدرت‌نمایی‌های آنها دارد؟ یا مربوط به قصد آنها بوده که نابودی خانه خدا را می‌خواستند؟ یا اینکه چون می‌خواستند توجه عالمیان به آنها معطوف باشد و وجود خانه کعبه را مانع می‌دیدند تصمیم به نابودی آن گرفتند؟ یا اینکه مقصود آنها به

بندگی کشیدن مردم بوده است؟ شاید هم تصور شود انگیزه‌های اقتصادی و از میان بردن رقبای اقتصادی دلیل اصلی است؟ به هر حال بنظر می‌رسد همه این انگیزه ها می‌تواند انسان را دچار چنین سرنوشت شومی سازد.

گرت چشم عقل است تدبیر گور کنون کن که چشمت نخورده‌ست مور

عنوان: نظری به دلها

آیا ما در همه چیز و همه کس پروردگارمان را می‌بینیم و به غیر او دلخوش و مشغول نیستیم؟ این دلبستگی‌ها و تکیه به دارایی‌ها از اموال و اولاد و توانمندی‌هایی که در خود تصور می‌کنیم ما را دائما در مسیر تباهی نعمت‌های مادی و معنوی قرار می‌دهد که از درون تهی می‌شویم.

خداوند در سوره شریفه «اعلی» قرار گرفتن در مسیر بندگی‌اش را متوقف به مشاهده و توجه به بردمیدن حیات سرسبز و خرّمی قرار داده است که پس از مدت کوتاهی به خشکی می‌گراید و مانند کاهی خورد شده و تیره می‌شود»

سَبَّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى - نام پروردگار بلندمرتبه‌ات را به پاکی یاد کن. همان که آفرید و سامان بخشید. و آنکه (هر چیز را) اندازه‌ای نهاد و هدایت کرد. آنکه (گیاه) چراگاه را رویانید. و سرانجام آن را خشک و تیره کرد» (اعلی/۱ تا ۵)

آنانکه نکشتند به دل دانه تقوی از خرمن حق توشه توفیق نچیدند

صاحب نظران دانه نکردند تمنا کردند دل از دانه از دام رمیدند

عنوان: حکمت وجود سایه‌ها

مشاهده زمین خشکیده ای که دوباره با بارش باران زنده می‌شود، به انسان می‌فهماند که حکمت سایه‌ها چیست «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ - و از جمله آیات قدرت الهی آنکه زمین را بنگری خشک و پژمرده که چون ما بر

آن آب باران فرود آریم بردم و گیاه برآورد و اهتزاز و نشاط و خرّمی یابد.
باری، آن کس که زمین را زنده کند مردگان را هم زنده گرداند که او بر هر چیز
قادر است» (فصلت/۳۹)

مولانا در اشعار خود می‌گوید :

مرغ بر بالا و زیر آن سایه‌اش	می‌دود بر خاک پران مرغ‌وش
ابلهی صیاد آن سایه شود	می‌دود چندانکه بی‌مایه شود
بی‌خبر کان عکس آن مرغ هواست	بی‌خبر که اصل آن سایه کجاست
تیر اندازد به سوی سایه او	ترکشش خالی شود از جست و جو
ترکش عمرش تهی شد عمر رفت	از دویدن در شکار سایه تفت (سوخت)

یعنی زندگی دنیا سایه‌ای است از حیات ابدی که در همجواری حضرت حق
حاصل می‌شود و سایه‌ها خبری از صاحبان سایه و یا رسولانی از جانب اویند تا
کسی عمرش را در گرفتن سایه‌ها تباه نکند .

عنوان: خود را در آئینه « کعصف ماکول » چگونه می‌بینیم؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: « يَا بَنِي آدَمَ إِنَّ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ فَعُدُّوا
أَنْفُسَكُمْ مِنَ الْمَوْتَى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّمَا تُوَعَّدُونَ لَا تِ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ - ای
فرزندان آدم! اگر خرد دارید، خود را در زمره مردگان شمارید! سوگند به آنکه
جانم به دست اوست! آنچه به شما وعده داده می‌شود، خواهد آمد و شما نمی
توانید [خدا را] به عجز درآورید» (مشكاة الأنوار في غرر الأخبار، ج ۱، ص ۶۴۵) امام
جعفر صادق (علیه السلام): « أَذْكَرُ تَقَطُّعِ أَوْصَالِكَ فِي قَبْرِكَ وَ رُجُوعِ أَحْبَائِكَ عَنْكَ إِذَا
دَفَنُوكَ فِي حُفْرَتِكَ... فَإِنَّ ذَلِكَ يُسَلَّى عَنْكَ مَا أَنْتَ فِيهِ - به یاد آن ساعتی باش که
بندبند تو در قبر از هم جدا می‌شوند و دوستانت بعد از به خاک سپردن از سر
خاکت برمی‌گردند. این تذکر، تو را از هم و غم روزگارت تسلی می‌دهد.»
(المحجة البيضاء، ج ۸، ص ۲۴۱) امام موسی بن جعفر (علیه السلام): « لَوْ رَأَيْتَ مَسِيرَ الْأَجَلِ

لَأَلْهَاكَ عَنِ الْأَمَلِ - تو اگر مسیر مرگ خود را می‌دیدى مسلماً از هر چه آرزو داشتى چشم‌پوشى مى‌کردى.» (تحف‌العقول، ص ۴۲۱)

کنون بایدای خفته بیدار بود	چو مرگ اندر آرد ز خوابت چه سود
ز هجران طفلی که در خاک رفت	چه نالی که پاک آمد و پاک رفت
تو پاک آمدی بر حذر باش پاک	ننگ است ناپاک رفتن به خاک